

VÉKÁS JÁNOS

A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének létrejötte

A nyolcvanas években a politikai élet a Vajdaságban nagymértékben militarizálódott a Szerbia–Vajdaság konfliktus következtében. Szerbia mindig is sérelmesnek érezte a két tartomány önállóságát, s most, az átalakulás során (az 1968-as eseményekhez hasonlóan) a rendszerváltást a szerb nemzeti érdekek érvényesítésére is igyekezett felhasználni. A nyolcvanas évek első felében Szerbia vezetősége liberálisabb légkörrel igyekezett Belgrádhöz kötni a vajdasági ellenzéki értelmiséget, köztük a magyarok egy részét is. A vajdasági vezetőség erre a szellemi élet gúzsba kötésével válaszolt, így a jugoszláviai szellemi központok közül az újvidéki vezetés dogmatizmusával jószerivel csak a szarajevói vetekedhetett. A JKSZ meghirdette a harcot a jobboldal előretörése ellen, ezzel párhuzamosan a Vajdaságban többszáz nevet tartalmazó listák készültek, elsősorban a magyar és a horvát „nacionalista értelmiségiekről”. Jó néhányuk ellen politikai kirakatpereket rendeztek, míg főbbjük a rendőrség állandó megfigyelésének és zaklatásának volt kitéve.

A nyolcvanas évek második felében a belgrádi liberális ellenzék szellemiségére mind nagyobb mértékben nyomta rá bélyegét a nemzeti színezet. Az 1987-ben hatalomra került új szerbiai vezetőség, a koszovói szerbek veszélyeztetettségére és a szerb nemzetnek a jugoszláv föderációban elfoglalt helyzetével kapcsolatos vélt vagy valós sérelmeire apellálva, igyekezett megnyerni a tömegek támogatását Szerbiában. Második lépésként a föderáción belüli erőviszonyok megváltoztatása érdekében a vajdasági vezetőség megbuktatását készítette elő, ami nem volt nehéz feladat, mert ennek a vezetőségnek nem volt tömegbázisa. Miután azonban a nemzeti homogenizálódás során a más köztársaságbeli szerb lakosság is megmozdult, az ország végleg megindult a konföderalizálódás útján.

A vajdasági magyarság az 1988-as vajdasági szerb tömeggyűléseken megnyilvánuló túlfűtött nemzetieskedésre rendkívül mérsékelten reagált, nyílt etnikai konfliktusokra ekkor sem kerül sor. Az önvédelmi reflex első megnyilvánulása az volt, hogy a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) megalakításának tervét előkészítő értelmiségiek petíciót kezdeményeztek a kisebbségek számára kedvezőtlen új köztársasági oktatási törvények tervezetének módosítása érdekében. A petíciót egyetlen hét alatt minden szervezés nélkül több mint 17 ezren írták alá. A pártszervek és a szerb lapok éles hangon foglalkoztak az akcióval, egyes helyeken állásuk elvesztésével fenyegették a petíció aláíróit. Miután azonban a hatósági szervek nem alkalmaztak repressziót, Ágoston András 1989. december 18-án a tizenegy tagú kezdeményező bizottság nevében benyújtotta a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének megalakítására vonatkozó kezdeményezést. Ez volt sorrendben a második, a pluralizmus irányába mutató politikai kezdeményezés Szerbiában.

Az 1989 végén megfogalmazott programcélok (a személyi elven alapuló kisebbségi önkormányzat koncepcióját kivéve) már tartalmazták mindazokat az elemeket, amelyekre fejlődése során a szervezet épült (többpártrendszer, piacgazdaság, nemzetközi dokumentumokban rögzített kisebbségi jogok). A programcélok azon kitétele miatt, amely elismeri a szerb nemzet jogát, hogy megvédje államának területi egységét, egyesek az autonómia elárulásával, mások az egyetemes magyarságról és az anyaországhoz való új viszonyulásról szóló kitétel miatt irredentizmussal vádolták a kezdeményezőket. A szervezet a magyar sajtó teljes hallgatása és a szerb sajtó heves támadásai közepette tette meg fejlődésének első lépéseit, csak a *Borba* című belgrádi föderális napilap tanúsított toleráns magatartást vele-szemben, már ebben az időszakban is többször megszólaltatván a kezdeményező bizottság tagjait.

Miután 1990. január 2-án a kezdeményező bizottság határozatot hozott a támogató aláírások gyűjtésének megkezdéséről, először a műszaki értelmiség csatlakozott a kezdeményezéshez. Megjelentek az ezt támogató első olvasói levelek a Magyar Szó Közös íróasztalunk című rovatában, interjú hangzod el a Kossuth Rádióban és a BBC magyar adásában, majd január 15-én az Újvidéki Televízió Napjaink című adását teljes egészében e kezdeményezésnek szentelte. Ez volt az az impulzus, amely után az első aláírásgyűjtő aktivisták jelentkeztek, s a kezdeményező bizottság tagjainak intenzív terepjárásával megindult a tagság toborzása. Január 26-án és 27-én a kezdeményező bizottság háromtagú küldöttsége Budapesten tárgyalásokat folytatott Tabajdi Csaba miniszterhelyettessel, amiről a magyarországi és a vajdasági magyar sajtóban közös közleményt adtak ki. Január 31-én a Szocialista Szövetség Tartományi Választmánya napirendre tűzte a VMDK kezdeményezését, de állásfoglalás nem született, mégpedig azzal az indokolással, hogy nem teljesen világos a szervezkedés célja.

A kezdeményezés egynemzetiségű jellege miatt a legélesebb támadások a Kommunista Szövetség szervei és tisztségviselői részéről érkeztek, a hatósági szervek azonban nem alkalmaztak megtorlást a kezdeményezőkkel szemben. Ugyancsak ők február 15-én levélben kérték a köztársasági és a tartományi kormány elnökétől, hogy a vajdasági magyarok számára hét gimnáziumban szervezzék meg a teljes magyar nyelvű oktatást, és tegyék lehetővé az egyetemi tanulmányok korlátozás nélküli folytatását Magyarországon.

Ezzel egy időben mind több értelmiségi is nyilvánosan állást foglalt a kezdeményezés mellett, így dr. Ribár Béla akadémikus még december 31-én a *Magyar Szóban*, Herceg János akadémikus pedig február 25-én az Újvidéki Rádióban indokolta meg, miért csatlakozod a kezdeményezéshez. Március első felében elkészült a VMDK alapszabályának tervezete, kialakult a VMDK szervezeti felépítésének vázlata, a hónap második felében lezajlottak a területi megbeszélések. Március 31-én borszlón lezajlod a VMDK alakuló közgyűlése, amelyen elfogadták a szervezet alapszabályát és megválasztották a vezetőséget Sajnos ez az esemény sem zajlott le incidens nélkül: az alakuló közgyűlést követő éjjel Zomborban ismeretlen tettesek ledöntötték Kiss Ernő szobrát, s a VMDK későbbi akcióinak legtöbbjét is hasonló provokációk kísérték. A hatósági szervek reagálásából azonban egyértelműen az vált világossá, hogy az államvezetés nem törekeden a nyílt etnikai konfrontálódásra.

Más politikai szervezetek közül elsőként a Demokrata Párt mutatta a közeledés jeleit, de a többiek sem maradtak sokáig közömbösek egyértelmű elutasítás csak a Kommunista Szövetség, valamint a Koszovó megsegítésére, illetve a szerbek tömeggyűléseinek megszervezésére létrehozott *Solidarnost* nevű szervezet, ezen kívül a Szerb Nemzeti Megújulás pártvezéreinek részéről nyilvánult meg.

A VMDK Tanácsának április 19-én megtartott 2. ülésén hozott határozatot a helyi (körzeti) szervezetek és azok keretében a tagozatok megalakításáról. A szervezet akkori hétezer tagjának a tagtoborzás mellett a következő hónapokban ez volt a legfontosabb feladata. Ez idő alatt fogalmazódott meg a vezetőség körében a személyi elven alapuló kisebbségi önkormányzat koncepciója, amelyhez jelentősen hozzájárult a kisebbségi kérdéskörrel foglalkozó nemzetközi és magyarországi dokumentumok tanulmányozása is. Ezen az ülésen születet meg a határozat a részletes program kidolgozásáról, valamint az a döntés, hogy a VMDK levélben kéri a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémiától és a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémiától az ártatlan vajdasági magyarokkal a háború utolsó hónapjaiban történt megtorlások tudományos kivizsgálását.

Május folyamán megalakult a VMDK adni, nyugat-bácskai és kanizsai, júniusban pedig a zentai, szabadkai, topolyai, újvidéki és zrenjanini körzeti szervezete. Júliusban létrejön a temerini, a kulai és a becsei, szeptemberben pedig a pancsovai és a kikindai körzeti szervezet Ezzel négy dél-bánáti községet és a Szerémséget kivéve létrejött a VMDK egész vajdasági szervezeti felépítése. Az alakuló közgyűlések közül nem sok zajlott le incidens nélkül.

Kanizsán magyarelles falfeliratok jelentek meg, Zentán ismeretlen telefonáló a pravoszláv templom és a gimnázium felgyújtásával fenyegetőzött, Temerinben harcosok csoportja akarta megakadályozni a gyűlést, míg Becsén az utolsó pillanatban meg akarták tiltani az előre kibérelt terem használatát, így ott az alakuló közgyűlés az utcán kezdődött.

Ezzel párhuzamosan létrejöttek a tartományi szintű szakbizottságok is. Elsőként az oktatási szolgálat alakult meg júniusban, ezt kövese augusztusban az egészségvédelmi, szeptemberben pedig a gazdasági, művelődési és tudományos szakbizottság megalakulása. Augusztusban kezdett szerveződni a Kosztolányi Dezső-diáksegélyező mozgalom is.

Júniusban a szervezet a szerbisi nyelvhasználati törvény tervezetének és az új szerb alkotmány javaslatának a meghozatalára fordította figyelmét. Nagy visszhangot váltott ki, amikor június 28-án a VMDK felszólította tagjait és a vajdasági magyarokat, hogy a július elsejei referendumon arra szavazzanak, hogy az új szerb alkotmány meghozatala előtt többpárti választásokat tartsanak. A kisebbségek nyelvén kinyomtatott szavazólapok összeszámlálásával megállapították, hogy 120 ezer magyar polgár szavazott a felhívással összhangban, ami a VMDK elleni támadások újabb sorát nyitotta meg.

Miután a Vajdasági Képviselőház a tartományi jelentőségű tájékoztatási eszközök alapítói jogát a Tartományi Végrehajtó Tanácsra ruházta át, július 14-én a VMDK Tanács állásfoglalást fogadott el a magyar nyelvű tájékoztatási eszközökről, amelyben kifejtette, hogy kisebbségi önkormányzati elképzelése alapján ezeknek az állami dotációval megjelenő tájékoztatási eszközöknek az önkormányzat keretébe kell tartozniuk, és javasolta, hogy az önkormányzat létrejöttéig a jogokat ruházzák át a VMDK-ra, mint a vajdasági magyarság egyetlen legitim képviselőjére. Miután a tartományi kormány felmentette tisztségéből a Magyar Szó főszerkesztőjét, a körzeti szervezetekben megtörténtek az előkészületek a magyarok esetleges tömeggyűléseinek megszervezésére. A Vajdasági Legfelsőbb Bíróság azonban törvényellenesnek nyilvánította a tartományi kormány határozatát.

Augusztusban végre rendeződött a VMDK jogi státusa. A politikai szervezetekről szóló köztársasági törvény értelmében július 30-án beadta a bejegyzésre vonatkozó kérvényt, amelyről augusztus 27-én kapott kedvező végzést. Megnyithatta folyószámláját, kibérelhette adni székházát, és megkezdhette a tagsági díj begyűjtését. Addig a tevékenység minden költségét maguk a tartományi és a körzeti vezetőségi tagok fedezték.

A bejegyzési kérelemmel egyidőben Ágoston András levelet intézett Slobodan Miloševićhez, Szerbia elnökségének elnökéhez, amelyben memorandum kíséretében kérte, hogy az elnök fogadja a VMDK küldöttségét. Ennek eredményeként Milosevic fogadta Ágoston Andrást, és a megbeszélések során kijelentette, hogy a VMDK követelése nem indokolatlanok.

Fontos politikai támogatást jelentett a VMDK számára, hogy Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter júniusi jugoszláviai látogatása során találkozott a VMDK képviselőivel, Entz Géza, a Magyar Köztársaság miniszterelnöki hivatalának államtitkára pedig szeptemberben Adán megbeszéléseket folytatott a VMDK Elnökségével.

Szeptember 17-én megjelent a szervezet közleményének, a Hírmondónak az első száma. Ezzel részben elhárultak a tagság tájékoztatásával kapcsolatos akadályok.

Szeptember 29-én Adán megtartották a VMDK I. kongresszusát, amelyen elfogadták a szervezet programját, bizalmat szavaztak a vezetőségnek, és meghatározták a parlamenti választások stratégiájának alapelveit. Ezeket a VMDK Tanácsa október 13-i és 20-i ülésén rögzítette, és megtette az első gyakorlati lépéseket a választások előkészítésére.